Andron ve Symposion Olgusunun Sosyo-Kültürel Nedenleri, Sosyal Yaşama Yansımaları ve İşleyişi

* Daniş Baykan[1]

SOCIO- ECONOMIC REASONS OF THE ANDRON AND SYMPOSION FACTS, THEIR REFLECTIONS TO THE SOCIAL LIFE AND ACTION

ABSTRACT (SUMMARY)

With the coincide of Megaron, which belongs to phases of Troia I and II, is passed through from the fact of simple house to palace buildings. The appear of Andron in 7th century B.C and afterwards is related with the development of houses with prostas. The 7th century B.C house in Smyrna, which is shown as the first example of prostas planned house, has a part called Andron. In poor Greek settlements, families generally lived in single-roomed houses. This room and open area in front of it used along the year. Richer families could have two or more this kind of houses that form a large complex around a courtyard. Though the presence of Gynaikonitis and Andron is known in Greek house, since these parts, especially gynaikonitis' (sometimes in upstairs) position, shape and largeness is variable, it's understood that they don't affect the plan of whole house. In this study, except architectural data, the appear of Andron and Symposion facts, the reasons which bring about it and the role and importance of Andron in social life will examine.

Key Words: Andron, Symposion, Gynaikonitis, Social Life, Archaic.

ÖZET

Troia I ve II evrelerine rastlayan megaronun bir araya gelmesiyle artık basit ev olgusundan saray yapılarına geçilmiştir. MÖ. 7.yy. ve sonrasında Andronun ortaya çıkışı da prostaslı evlerin oluşumuyla bağlantılıdır. Prostaslı ev planının ilk örneği gösterilen M.Ö. 7.yy. Smyrna evinde "Andron" olarak isimlendirilen bir bölüm vardır. Yoksul Yunan yerleşimlerinde aileler genellikle tek odalı evlerde otururlardı. Bu oda ve önündeki açık alan tüm yıl boyunca kullanılırdı. Daha varlıklı aileler bir avlu çevresinde geniş bir kompleks oluşturacak şekilde bu türden iki ya da daha fazla eve sahip olabilirlerdi. Yunan evinde gynaikonitis ve andronun varlığı bilinmekle birlikte, bu bölümlerin, özellikle de gynaikonitisin (bazen üst kattaki) yeri, biçimi ve büyüklüğü değişken olduğundan, evin tüm planını etkilemediği anlaşılmaktadır. Bu çalışmada mimari verilerin haricinde Andron ve Symposion olgusunun ortaya çıkışı, bunu hazırlayan nedenler ve Andronun sosyal yaşamdaki yeri ve önemi ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Andron, Symposion, Gynaikonitis, Sosyal Yaşam, Arkaik

[1] İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, (T.Ü.'den 35.madde görevlendirmesi) danisbaykan@gmail.com

Yunan konutunun kökeni megarona dayanmaktadır. Megaron, ortasında ocak bulunan büyük bir oda ile uzun aksı üzerinde bir ya da iki ön odaya sahip, antae arasında iki sütun bulunan girişi dar cepheden, ince uzun dikdörtgen planlı bir yapıdır. Birden fazla megaronun bir araya gelmesinden oluşan komplekslerin ortaya çıkması Troia I ve II evrelerine rastlamaktadır. Bunlar artık basit birer ev değil saray yapılarıdır. Smyrna'nın MÖ. 7.yy. yapıları arasında da megaronlardan oluşan evlerin ilk örnekleri karşımıza çıkar. Çifte megaron olarak adlandırılan yapı düzeni aynı zamanda prostaslı ev tipinin kökeni kabul edilmektedir. M.Ö. 5.yy.ın ilk çeyreğinde Hippodamos'un düzenlediği Peiraieus kenti, ideal forma ulaşmış prostaslı evi tanıtır. Bilinen en eski kalıntılar Peiraieus evleri olmasına rağmen, Miletos'ta daha erkene tarihlenen öncüller bulunabilir. Andronun ortaya çıkışı da prostaslı evlerin oluşumuyla bağlantılıdır. Prostaslı ev planının ilk örneği gösterilen M.Ö. 7.yy. Smyrna evinde "Andron" olarak isimlendirilen bir bölüm vardır. Ayrıca prostaslı ev planının tam uygulandığı Peiraieus'da gynaikonitis ve andron bölümleri mevcuttur.

Yoksul Yunan yerleşimlerinde aileler genellikle tek odalı evlerde otururlardı, 20 m^2'den daha büyük olmayan bu evlerde tek odanın içinde bazen beşten fazla kişi yaşardı. Bu oda ve önündeki açık alan tüm yıl boyunca kullanılırdı. Daha varlıklı aileler bir avlu çevresinde geniş bir kompleks oluşturacak şekilde bu türden iki ya da daha fazla eve sahip olabilirlerdi **(Hoepfner 1996: 155)**. Homeros'un tasvir ettiği Odysseus'un sarayı bu tip bir yapı olmalıdır ve Smyrna'da ortaya çıkarılan altı evlik kompleks, bu tipte bir sarayın arkeolojik kanıtıdır **(Hoepfner 1996: 155)**.

Yunan evi planında, andronitis ile gynaikonitisi farklı avlulara sahip birçok odalı kompleks olarak belirten Vitruvius (Vitr.VI, 7), sadece M.Ö. 5. ve 4. yy.da değil, her dönemde ender olan bir Yunan evini tanımlamıştır **(Wycherley 1993: 166)**. İki avlulu örneklere nadiren rastlansa da, bunlarda Vitruvius'un anlatımından sezilen simetri görülmemektedir. Yunan evinde gynaikonitis ve andronun varlığı bilinmekle birlikte, bu bölümlerin, özellikle de gynaikonitisin (bazen üst kattaki) yeri, biçimi ve büyüklüğü değişken olduğundan, evin tüm planını etkilemediği anlaşılmaktadır **(Wycherley 1993: 166)**. Andronitis konusunda Vitruvius (Vitr.VI, 7, 3) şöyle yazmaktadır: *"…(daha önemli olan peristylosun) güneyinde ise, (üzerine uzanılarak yemek yenen) dört (tri)klinenin kolaylıkla sığabileceği, ayrıca servis ve eğlenceler için bol yeri bulunan kare şeklinde geniş ölçüde odalar yer alır."* (Vitr.VI, 7, 4): *"Erkeklerin yemek davetleri bu büyük odalarda yapılır; çünkü Yunan geleneklerine göre ev sahibesinin bu tür davetlerde hazır bulunması âdetten değildir. Evin bu peristylosu, erkekler burada kadınlar tarafından rahatsız edilmeden yaşadıklarından dolayı andronitides (erkek bölümleri) olarak adlandırılır..."* (Vitr.VI, 7, 5): *"İki peristil ve konuk bölümleri arasında bulunan geçitlere "mesauloi" adı verilir; çünkü bunlar iki avlunun arasında, ortada yer alırlar; bizim halkımız bunları "andrones" diye adlandırmıştır. ……Yunanlar ise, erkeklerin yemekli partilerinin yapıldığı büyük odalara, içeriye kadınlar giremediği için andrones derler."*

Evin merkezi ve ailenin toplantı yeri, ocak çevresiydi. Ocak yanan büyük odaya oikos denirdi. Yemekte, çocuk, ebeveyn ve yaşlılar bir araya gelirdi. Yemekten önce tanrılara dua edilir, onların şerefine bir şey sunulur ve bu sunu ateşe atılırdı **(Hoepfner 1996: 155)**. Smyrna'daki MÖ. 7.yy. yapısı, oikostan oluşan basit megarona andron eklenerek iki odalı ev planına geçişin bilinen en erken örneğidir ; yan yana, ortak duvarlı iki megarondan oluşan evin yatak odalarının ikinci katta yer aldığı düşünülmüştür, batı megaron küçüktür ve özgün biçime daha bağlıdır; doğu megaron ise, günlük işlere elverişlilik amacıyla, genişletilmiş ve az da olsa biçimsel değişikliğe uğramıştır **(Akurgal 1993: 40-42)**. Büyük ve ocaklı oda oikos, küçük (4,20 x 4,70 m.) mekân androndur ve 5–6 kline alan ideal andron boyutuna yakındır **(Hoepfner 1996: 157)**.

Mimaride görülen bu gelişimin nedeni, sosyal yaşamdaki değişikliklerdir. Alfabenin yaygın kullanımı ve kanunların çıkarılması, arazi parselasyonunun daha kolay ve doğru yapılabilmesini sağlamıştı **(Hoepfner 1996: 157)**. Sikkenin icadı, bu dönemde ticareti

hızlandırdığından, İonlar, Akdeniz'de olduğu kadar, kıta Yunanistanı ve Graecia Magna'da da ticaret yapıyorlardı ve **(Hoepfner 1996: 156)** varlıklı bir halk olmuşlardı. Ticaret sonucu, zengin bir sınıf ortaya çıkmış; varlık ve doğuya duyulan ilgi, mimariye de yansımıştır. Erken Arkaik dönemde yemek sırasında kline üzerine uzanma âdeti doğudan, bir ihtimale göre de Lydia'dan alınmıştır **(Hoepfner 1996: 156)**. Klinede yemenin benimsenme nedeni, lüks ve gösterişli olmasıydı. Ancak bu tür yemeklere sadece evin erkeği ve onun dostları katılıyordu. Erkek, konuklarıyla ayrı yerken, kadın ve çocuklar, oikosta ocak çevresinde toplanmayı sürdürdüler; bunun sonucunda da aile yaşamı bölünmüş oldu. Küçük ve basit planlı evler, Arkaik Dönem'den itibaren, değişmeye başlasa da, bu M.Ö. 5.yy.da çok belirgin değildir. Atina evlerinde görülen gelişim, taşradaki basit halk ve çiftçi evlerine de fazla yansımamıştır **(Martin 1956: 221-225)**.

M.Ö. 5.yy.ın ortasında, Hippodamos'un planladığı Peiraieus'da prostaslı evin ortaya çıkışıyla, kadın, oikos haricinde sadece kendisine ayrılmış bir mekâna sahip oldu. Hippodamos'un Peiraieus planı, İonia iki odalı ev tipinin düzenlenmiş şeklidir. Peiraieus örneğinde, andron yapısı, kadınlarla bağı en aza indirmek için ana giriş karşısına yerleştirilmiştir **(Hoepfner 1994: 12-20)**. Yaklaşık M.Ö. 350'ye tarihlenen Priene evleri eğime bağlı yer darlığından iki katlı inşa edilmiştir. Burada androna ancak üç kline sığabilmektedir **(Hoepfner 1994: 178)**. Priene evlerinden sonra bilinen en dar planlı evler, iki katlı tasarlanmış olması gereken, Abdera örnekleridir. Abdera andronları, Peiraieus'dakilere göre ters konumdadır ve bu şema Priene evlerinde de karşımıza çıkmaktadır **(Hoepfner 1994: 200)**. Priene'de prostaslı evin gelişimi tamamlanmış ve peristyloslu ev tipi ortaya çıkmıştır. Andron ve gynaikonitis Kolophon evlerinin ilk evresinde görülmez; M.Ö. 4.yy.ın sonlarına tarihlenen ikinci evrede ortaya çıkar. Bu evredeki andronlar daima ana oturma bölümünden ayrı, genelde gölgeli güney kısımda yer almaktadır. Andronlar iki ev haricinde tek katlıdır; bu iki örnekte andron ve üst katın oluşturduğu kule tarzı bölüm, alçak ve geniş oturma mekânları karşısında aykırılık gösterir; androna beş kline yerleştirilebilmektedir ve gynaikonitis ikinci kattadır **(Holland 1944: 91-171)**. Tek katlı oldukları anlaşılan Klazomenai evlerinin, bazı odalarında ele geçen sarı, beyaz ve kırmızı stuko parçalarıyla andron mekânları saptanabilmiştir. Buradaki andronlar da Abdera ve Priene'dekiler gibi oikos yanına yerleştirilmiştir. Andron bölümü saptanmış konut mimarisine toplu olarak bakıldığında, Vitruvius'un önerdiği komplekse rastlanmamakta, andronun bir odadan ve ön geçiş mekânından oluştuğu görülmektedir.

Symposion, ilk ortaya çıktığında Klâsik Dönem'dekinden oldukça farklıydı; önceleri dini gerekçelerle ve savaş veya av sonrasında verilen ziyafet gibi özel nedenlerle ya da savaşçıların birlikte yemek yeme alışkanlığıyla (ki buna Sparta ve Girit'te Arkaik Dönem'de de rastlanır) düzenleniyordu. **(Brammer 1994: 136)**. Savaş sahneleriyle gösterilmiş erken betimleri, çadır ya da kapalı özel mekânlarda yapılan symposion olarak düşünmeliyiz. Dikkat edildiğinde, erken dönem vazo resimlerindeki symposion betimleri, yüz yıl sonra görülmeye başlanan klâsik symposionlarınkinden farklıdır. Erken betimlerdeki sahneler, muhtemelen, ev içi andronlardan değil, özel andron yapılarından alınmıştır; bunlara Anadolu'dan örnek olarak Labraunda'daki Andron A ve Andron B gösterilebilir. Kadınların bulunduğu oikosa erkek konuk girmesi hoş karşılanmadığından, erkeklerin evde toplanabilmesi için özel bir mekâna ihtiyaç duyulmuştu **(Hoepfner 1996: 156)**. İlk betimleri M.Ö. 700 öncesine tarihlenen andronlar, bu erken dönemde, her evde değilse de aristokrat evlerinde bulunmaktaydı **(Hoepfner 1996: 156)**. Başta lüks olarak ortaya çıkan andron ve burada düzenlenen symposion, M.Ö. 5.yy. ve sonrasında tamamen halka inmiş, lüks olmaktan çıkıp alışkanlık halini almış ve yaygınlaşmıştır.

Klinelerin dayandığı bezemeli duvarları, bazen de yer döşemesinin mozaik oluşuyla, çoğunlukla sıkıştırılmış toprak tabanlı odalardan ayrılan andron ve buraya korunurluk sağlayan ön giriş, andronitisi oluşturmaktadır **(Wycherley 1993: 169)**. Andronun en önemli mobilyası *kline* idi; yapımında taş, ahşap ya da lüks malzeme olan bronz kullanılan

klinelerden, en küçük andronlarda dahi en az üç adet bulunmaktaydı. Kline yanı sıra deipnon (akşam yemeği) sırasında kullanılan *Tripous* (dörtgen tablalı, üçayaklı masa) da andronun vazgeçilmez bir eşyasıdır. Üçayaklı ahşap masa örneklerine Gordion büyük tümülüste rastlanmıştır. Masa, üçayaklı oluşu nedeniyle kolay taşınıyor, yemek sırasında üzerindeki yiyeceklerle birlikte getiriliyor ve yemek bittiğinde de kline altına itilebiliyordu. *Tripous* haricinde, yine üçayaklı fakat yuvarlak tablalı masalar da vardı. Bazı betimlerde görülen *hypopodion*, klineye çıkarken basamak olarak kullanılan ve klineye uzanıldığında üzerine ayakkabı konulan ayak taburesidir. Andronlarda aydınlanma için kandil ve ısınma için de mangal kullanılmaktaydı. Etkinlikler, deipnon sonrasında sabah saatlerine dek devam etmekteydi.

"Hep birlikte içme" anlamına gelen *symposion*, herhangi bir içkili akşam yemeği değil, özel koşullara ve geleneklere bağlı kalınarak yapılan, akşamüstü başlayıp geç vakitlere kadar süren, *deipnon* ve *symposion* olmak üzere iki kısımlı bir toplantıdır. Platon, *Symposion* isimli eserinde, yemekten sonra başlayan şölen, içki ve konuşma için kabul edilen düzen konusundaki diyaloglara yer vermiştir (Plat. symp. 175 C - 178 A). Konuklar, el ve ayaklarını kölelere yıkatıp klinelere uzandıktan sonra akşam yemeği başlardı (Plat. symp. 175 A). Deipnon'un ne kadar sürdüğü önemli değildi, çünkü yemekte içki içilmez ve fazla konuşulmazdı. Yemek bitince tanrılara dua edilir, şarap sunuları dökülür ve sonra şölenin asıl kutsal bölümü olan *symposion* başlardı (Plat. symp. 176 A). Symposion bir törendi; her symposionda bir ya da birkaç tanrıya *skolion* (şiirler) okunurdu. İçki içmenin de şiir okumanın da belli kuralları vardı. Başkan seçilir, nasıl ve ne kadar şarap içileceğine, neler üstüne kimlerin hangi sıra ile konuşacağına ya da kimlerin şiir okuyacağına karar verirdi (Plat. symp. 176 E - 177 A). Symposionlardaki genç symposiastlar belli bir yaşa ve olgunluğa gelinceye kadar klinelerde değil, yerde şarap sunulan kraterin çevresinde oturuyorlar ve kraterin içinden şarap içiyorlardı; ancak belli bir yaştan sonra kendilerine ait bir şarap kapları olabiliyordu ve bazen bunların üzerlerinde kendi isimleri yazabiliyordu (**Bremmer 1994: 137**). Aristophanes, *Sphēkes (Vespae / Eşek Arıları)* komedyasında genç bir erkeğe symposionda nasıl davranması gerektiğini şu sözlerle anlatır (Aristoph. sphek. (vesp.) 1212 - 1218) :

"*Dizlerini şöyle uzatıver önce,*
Sonra bir cambaz kıvraklığıyla kayıver,
Örtülerin üstüne. Sonra başla hemen,
Gördüğün bir tunç vazoyu övmeye.
Biraz tavana bak, güzel halıları seyret.
Su getirdiler, ellerimizi yıkamak için.
Sofra kuruldu, yiyoruz, güzelce ağzımızı silip,
İçki törenlerine başlıyoruz
....
Flavtacı kız başladı çalmaya yavaştan."

Bu kadar kural ve prosedür yanı sıra andronda asıl amaç sohbet ve eğlencedir. Gerek müzik ve dansla, gerekse bazı oyunlarla eğlenilir. Geneline *kuboi* denilen masa oyunları hakkındaki bilgiler çoğunlukla antik kaynaklara dayanmaktadır. Bunlardan biri taktik oyunu olan *pettia'*dır. Antik kaynaklar bize *polis, diagrammismos* ve *pente grammai* isimli üç oyunu kesin olarak bildirmektedir; fakat *kottabos* bu bahsedilenlerden daha çok sevilir ve oynanırdı. Kural, içki kadehinde biriken şarap tortusunu dengeleyerek bir hedefe fırlatıp isabet ettirmektir; hedef olarak kandil ayağı veya buna benzer şekilde yapılmış özel ayaklar kullanılmakta idi; atış sonucunda isabet kaydedilirse, ayağın üzerindeki metal daire çınlıyordu. **(Hoesch 1990: 272-274)**. Symposionlarda en sevilen müzik âletinin aulos olduğu betimlerden anlaşılmaktadır. Telli çalgılardan ise *kithara* ve *lyra* tercih edilmiştir. Andronda dans betimlerine erken dönemde daha fazla rastlanmaktadır. Figürler *komast* dansçılarınınkine benzemektedir. Bazı betimlerde ise savaşçı kılığına girmiş kadın dansçılar görülmektedir. Andronlarda müzik, dans ve oyunların dışında cinsel eğlenceler de önemli yer tutmaktaydı.

Para karşılığında kadınla (heteira) birlikte olmak *porne*; para karşılığı bir erkekle (hetairos) eşcinsel ilişkide bulunmak *pornos* olarak adlandırılmıştır **(Dover 1989: 20)**. Hetairoslar symposion sahnelerinde M.Ö. 7.yy. sonrasında görülür. Erken Korint vazolarında klinede gençler görülmezken, erken Atina siyah figürlü vazolarında genelde her klinede bir genç ve bir yetişkin vardır **(Bremmer 1994: 142)**. Sözcük anlamı "arkadaş/refika; fahişe, zevk ve mutluluk veren" demek olan Hetaira'nın ortaya çıkma nedeninin, Yunan kadınının evinde kapalı yaşaması ve erkeğiyle birlikte halk içindeki toplantılara ya da symposionlara katılamaması ile ilişkili olduğu düşünülür. Toplum içinde ve symposionlarda, erkeklere arkadaşlık etmeleri için dans, müzik, güzel konuşma, edebiyat, hatta felsefe eğitimi verilen Hetairalar, Yunan erkekleri tarafından benimsenmişti. Bu kadınlar, sosyal açıdan yurttaşlarla aynı seviyede kabul edilmedikleri için, yurttaş niteliğindeki bir erkekle evlenemiyorlardı **(Darga 1993: 118-120)**.

Andron akşamüstü ve sonrasında yoğun bir kullanım ve kalabalığa maruz kalıyordu. Andron evin parçası olmasına karşın, kısmen resmi ve özel bir mekândır. Bir Doğu lüksü olarak başlayan ve önceleri sadece zengin evlerinde bulunan andron ve özel amaçlı symposionlar yaklaşık iki yüzyıl içerisinde moda haline gelerek bir geleneğe dönüşmüştür. M.Ö. 7.yyılda nadiren görülen andron, M.Ö. 5. y.yılda yaygınlaşmış, sonraları da zenginlerin ve büyük planlı kentlerin tekelinden çıkarak köy yerleşimlerinde dahi görülmeye başlanmıştır.

Antik Kaynakça

Aristophanes,	Sphēkes (= vesp.)	Eşek Arıları
Ksenophon,	Symposion (Şölen)	(Şölen, çev. B. Umar, İzmir, 1984.)
Platon,	Symposion (Şölen)	(Şölen, çev. A. Erhat - S. Eyüboğlu, İstanbul, 1995.)
Vitruvius,	De Architectura Libri Decem	(Mimarlık Üzerine On Kitap, çev. S. Güven, İstanbul, 1993.)

Modern Kaynakça

Akurgal E. **1983** — **Eski İzmir I**, TTK, Ankara.

Bremmer J. N. **1994** — "Adolescents, Symposion, and Pederasty" , **Sympotica,** Oxford, 135-145.

Darga M. **1993** — "Yunan Uygarlığında Kadın", **Çağlar Boyu Anadolu'da Kkadın: Anadolu Kadınının 9000 Yılı Sergi Kataloğu,** İstanbul, 118-120.

Dover K. J. **1989** — **Greek Homosexuality,** Cambridge.

Hoesch N. **1990** — "Das Kottabosspiel", **Kunst der Schale, Kultur des Trinkens,** Münih, 272-275.

Hoepfner W. **1994** — **Haus und Stadt im Klassischen Griechenland,** Münih.

Hoepfner W. **1996** — "Klasik Dönemde Konut ve Toplum", **Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme,** İstanbul,155-164.

Holland L.B. **1994** — "Colophon", **Hesperia 13**, 91-171.

Martin R. — **L'urbanisme Dans la Gréce Antique,** Paris.

1956

Roland M. **1992** "Les Jeux de Table Dans l'Antiquité", **Les Dossiers d'Archeologie**, 168, 28-33.

Wycherley 1993 R. E. **Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu?,** (How the Greeks Built Cities?, Londra, 1949) çev. N. Nirven, İstanbul